

บทที่ ๖

การอ่านบทประพันธ์ประเภทโคลง

คำประพันธ์ประเภทโคลงมีลักษณะการใช้คำที่สั้นกะทัดรัด เนื่องจากมีการกำหนดจำนวนคำแต่ละวรรคไม่มากนัก และถูกบังคับจากคำเอกคำโท ในบทประพันธ์มักพบที่ใช้คำศัพท์และคำเก่า เช่น ในบทประพันธ์เทิดพระเกียรติหรือสุภาพนิพนธ์โบราณ การอ่านเป็นทำนองมีลักษณะโดดเด่นเพราะต้องเอื้อนเสียง ผวนเสียง ทบเสียง และขึ้นเสียงหลายตำแหน่ง ทำให้บางคนอ่านแล้วเสียงหลงได้ง่าย หลายคนจึงเห็นว่าการอ่านโคลงนั้นยาก แต่หากได้ฟังจะพบว่า เสียงอ่านโคลงเป็นทำนองนั้นไพเราะไม่แพ้บทประพันธ์ประเภทอื่นเลย

จังหวะการอ่านโคลง

จังหวะหลัก – คำท้ายวรรคและคำท้ายบท

จังหวะเสริม – จังหวะภายในวรรค

โคลงแต่ละประเภทมีจำนวนคำ ๒ – ๕ คำ ดังนี้

วรรคที่มี ๒ คำ ไม่ต้องแบ่งจังหวะ

วรรคที่มี ๔ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๒

วรรคที่มี ๕ คำ แบ่งเป็น ๒ / ๓ หรือ ๓ / ๒ หรือ ๑ / ๒ / ๒ หรือ ๒ / ๒ / ๑

หมายเหตุ จังหวะดังกล่าวอาจปรับเปลี่ยนตามลักษณะเสียง สัมผัส และความหมายของคำ

โคลงสองสุภาพ

แบ่งจังหวะบาทแรกเป็น ๒ / ๓ และ ๒ / ๓, บาทที่สองเป็น ๒ / ๒ หรือ ๒ / ๒ และ ๒ ถ้ามีคำสร้อย ดังนี้

○○/○○○// ○○/○○○//

○○/○○// (○○//)

ตัวอย่าง

โคลงสอง / เป็นอย่างนี้ //

แสดงแก่ / กุลบุตรชี้ //

เช่นให้ / เห็นเลบง//

แบบนา //

(ของเก่า)

หมายเหตุ เครื่องหมายแทนจังหวะ ได้แก่ / แทนการลงจังหวะเสริม และ // แทนการลงจังหวะหลัก

โคลงสามสุภาพ

แบ่งจังหวะบาทแรกเป็น ๒ / ๓ และ ๒ / ๓, บาทที่สองเป็น ๒ / ๓ และ ๒ / ๒ หรือ ๒ / ๒ / ๒ ถ้ามีคำสร้อย ดังนี้

○○ / ○○○ // ○○ / ○○○ //
○○ / ○○○ // ○○ / ○○ // (○○ //)

ตัวอย่าง

โคลงสาม / แปลกโคลงสอง // ตามทำนอง / ที่แท้ //
วรรคหนึ่ง / ฟังเต็มแล้ว // เล่ห์นี่ / จงยล // เยี่ยงเทอญ //
(ของเก่า)

หมายเหตุ วรรค “ตามทำนองที่แท้” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

โคลงสี่สุภาพ

แบ่งจังหวะ ๓ บาทแรกเป็น ๒ / ๓ และ ๒ หรือ ๒ / ๒ ถ้ามีคำสร้อย, บาทสุดท้ายเป็น ๒ / ๓ และ ๒ / ๒ ดังนี้

○○ / ○○○ // ○○ // (○○ //)
○○ / ○○○ // ○○ //
○○ / ○○○ // ○○ // (○○ //)
○○ / ○○○ // ○○ / ○○ //

ตัวอย่าง

เสียงลือ / เสียงเล่าอ้าง // อันใด // พี่เอย //
เสียงย่อม / ยอยศใคร // ท้าวหล้า //
สองเขือ / พี่หลับไหล // ลืมตื่น // ฤาพี่ //
สองพี่ / คิดเอง / อ้า // อย่าได้ / ถามเฝือ //
(ลิลิตพระลอ)

หมายเหตุ วรรค “สองพี่คิดเองอ้า” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

โคลงสี่สุภาพตรีพิชพรรณ

แบ่งจังหวะเหมือนโคลงสี่สุภาพ

โคลงสี่สุภาพจิตวาทณที

แบ่งจังหวะเหมือนโคลงสี่สุภาพ

โคลงกระทู้

แบ่งจังหวะเหมือนโคลงสี่สุภาพ โดยแบ่งจังหวะหลังคำกระทู้ด้วย ยกเว้นคำกระทู้ที่เป็นคำต่อเนื่องกับคำต่อมา จะไม่แบ่งจังหวะหรือฉีกคำ แต่ใช้การเน้นเสียงที่คำกระทู้แทน

ตัวอย่าง

โก มล / เตียรดาษพื้น //	สินธุ //
วา ลุกา / ระดับดู //	ตั้งแก้ว //
ปา รัง / ระบัดปู //	ปยุหนุ //
เป็ด จอก / กระจับแผ้ว //	เบรียบดา //
	ผ่องน้ำ / เห็นปลา //

(โคลงแต่งถวายสมเด็จพระนารายณ์, ศรีปราชญ์)

เสีย สิน / สงวนศักดิ์ไว้ //	วงศ์หงส์ //
เสีย ศักดิ์ / สูประสงค์ //	สิ่งรู้ //
เสีย รู้ / เร่งดำรง //	ความสัตย์ //
เสีย สัตย์ / อย่าเสีย / สู //	ไว้นา //
	ชีพม้วย / มรณา //

(โคลงโลกนิติ, กรมพระยาเดชาดิศร)

หมายเหตุ วรรค “เสีย สัตย์อย่าเสียสู” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

เพื่อนกิน / สิ้นทรัพย์แล้ว //	แห่งหนี //
หาง่าย / หลายหมื่นมี //	มากได้ //
เพื่อนตาย / ถ้ายแทน / ซี-	วาอาตม์ //
หายาก / ฝากผีไซ้ //	ยากแท้ / จักหา //

(โคลงโลกนิติ, กรมพระยาเดชาดิศร)

หมายเหตุ วรรค “เพื่อนตาย ถ้ายแทนซี-” แบ่งจังหวะตามเนื้อความ

ฝนตก / แดดออก / จำ //	แจ่มแสง //
นกกระจอก / เข้ารัง / แผลง //	ไผ่เร้น //
แม่ม่าย / ใส่เสื้อ / แดง //	ดูจาด //
เอาเสื้อ / คลุมหลัง / เต็น //	ต่อล้อ / หลอกฝน //

(โคลงโบราณและพระยาอุปกิตศิลปสาร)

ทำนองการอ่านโคลง

โคลงสองและโคลงสาม – อ่านด้วยเสียงระดับเดียวกันทั้งบท บางคำขึ้นลงสูงต่ำตามเสียงวรรณยุกต์

โคลงสี่ – อ่านด้วยเสียงระดับเดียวกันทั้งบท บางคำขึ้นลงสูงต่ำตามเสียงวรรณยุกต์ ยกเว้นวรรคแรกของบาทที่ ๓ จะอ่านเสียงสูงกว่าทุกวรรค ๑ บันไดเสียง หรือวรรคสุดท้ายอาจอ่านเสียงต่ำกว่าทุกวรรค ๑ บันไดเสียง

– คำสุดท้ายของวรรคหลังบาทที่ ๒ หากเป็นเสียงตรี สามารถอ่านได้สองแบบ คือ อ่านพวนเสียงขึ้นสูง หรืออ่านทบเสียงต่ำ ก็ได้

– คำสุดท้ายของบาทที่ ๑ หรือ ๔ หากเป็นเป็นเสียงจัตวา มักอ่านขึ้นเสียงและพวนเสียงขึ้นสูง

บทประพันธ์สำหรับฝึกอ่านเป็นทำนอง

โคลงสองสุภาพ

“พระผาดผายสู່ห้อง	หาอนุชนวณ้อง
หนุ่มหน้าพระสนม	
ปวงประนมบเกล้า	งามเสียมเพ็ยมเฝ้า
อยู่ถ้าทูลสนอง	
กรตระกองกอดแก้ว	เรียมจักร่างรสแคล้ว
คลาดเคล้าคลาสมร	
จำใจจรจากสร้อย	อยู่แม่อย่าละห้อย
ห่อนช้ำคินสม	แม่แล”

(ลิลิตตะเลงพ่าย, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

โคลงสามสุภาพ

“รูปทรงยุวนสวาท
ล้วนแต่ลี้มใจพลั้ง
เนตรชม้ายชายงาม
โอษฐ์อ้อมยิ้มยั่วให้
ใครฤอาจหยุดยั้ง
พรั่าเพื่อพิไร
เชิงเชิญตามติดใกล้
จาบจ้านจุมพิต”
(ลิลิตภควดี, วันเพ็ญ เช่นตระกุล)

โคลงสี่สุภาพ

“ความรู้ดูยิ่งล้ำ
คิดค่าควรเมืองนับ
เพราะเหตุจกอยู่กับ
โจรจกเบียนบ่ได้
เว้นวิจารณ์ว่างเว้น
เว้นที่ถามอันยัง
เว้นเล่าลิตตสัง-
เว้นตั้งกล่าวว่ามี
พระสมุทรสุดลิกสัน
สายดั่งทิ้งทอดมา
เขาสูงอจวัดวา
จิตมนุษย์นี้ไชรั
ก้านบัวบอกลิกตื่น
มารยาทส่อสันดาน
โอดฉลาดเพราะคำขาน
หย่อมญาเหี่ยวแห้งเรือ
โคควายวายชีพได้
เป็นสิ่งเป็นอันยัง
คนเต็ดดับสูญสัง-
เป็นชื่อเป็นเสียงได้
สินทรัพย์
ยิ่งไชรั
กายอาด- มานา
เร่รู้เรียนเอา
สดับฟัง
ไปรู้
เกตว่าง เว้นนา
ปราชญ์ไต้ถามมี
คณนา
หยั่งไต้
กำหนด
ยากแท้หยั่งถึง
ชลธาร
ชาติเชื้อ
ควรทราบ
บอกร้ายแสดงดิน
เขาหน้
อยู่ไชรั
ขารร่าง
แต่ร้ายกับดี”

(โคลงโลกนิติ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร)

“สลัดได้โตสลัดน้อง	แขนงนอน ไพรฤา
เพราะเพื่อมาราญรอน	เด็กไสร
สละสละสมร	เสมอชื่อ ไม้เนา
นี้กระกำนามไม้	แมนแมนทรงเรียง”
“สายหยุดหยุดกลิ้งฟุ้ง	ยามสาย
สายปหยุดเสนห์หาย	ห่างเศร้า
ก็คืนก็วันวาย	วางเทวษ ราแม่
ถวิลทุกขวบคำเข้า	หยุดได้ฉันใด”

(ลิลิตตะเลงพ่าย, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

บทประพันธ์ที่มีคำประพันธ์ประเภทโคลง

บทประพันธ์ที่สามารถค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำโคลงมาฝึกอ่านเป็นทำนอง มีดังนี้

๑. โคลง (คำโคลง) ในตอนที่เป็นโคลง เช่น

- โคลงกำสรวล (กำสรวลศรีปราชญ์)
- โคลงอักษรสามหมู่ ของพระศรีมโหสถ
- โคลงสุภาษิต ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- นิราศนรินทร์ ของนรินทร์ธิเบศร์ (อิน)
- โคลงนิราศสุพรรณ (โคลงนิราศเมืองสุพรรณ) ของสุนทรภู่
- โคลงโลกนิติ (โลกนิติคำโคลง) พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระยาเดชาดิศร
- ประชุมโคลงสุภาษิตและโคลงเบ็ดเตล็ด, โคลงภาพพระราชพงศาวดาร, โคลงสุภาษิตโสฬสไตรยางค์, โคลงสุภาษิตนฤทมนาคาร, โคลงรามเกียรติ์ ฯลฯ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- โคลงสุภาษิต พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- รุไบยาด พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
- ชกม้าชมเมือง ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์
- อยุชยา, กษัตริยานุสรณ์, พุทธศาสนสุภาษิตคำโคลง พระราชนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๒. ลิลิต ในตอนที่เป็นโคลง เช่น

- ลิลิตโองการแข่งน้ำ (ประกาศโองการแข่งน้ำโคลงห้า) สมัยพระรามาริบัติที่ ๑ (อุทอง)
- ลิลิตยวนพ่าย สมัยพระรามาริบัติที่ ๒
- ลิลิตพระลอ สมัยอยุธยาตอนต้น
- ลิลิตเพชรมงกุฎ, ลิลิตศรีวิชัยขาดก, ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
- ลิลิตตะเลงพ่าย พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
- ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- ลิลิตสามกรุง พระนิพนธ์พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์
- ลิลิตภควดี ของวันเพ็ญ เข็นตระกูล

๓. คำหลวง ในตอนที่เป็นโคลง เช่น

- มหาชาติคำหลวง สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
- พระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

กิจกรรมท้ายบท

๑. ฝึกแบ่งจังหวะคำประพันธ์ประเภทโคลง โดยเขียนเครื่องหมายแทนจังหวะ / (จังหวะเสริม) และ // (จังหวะหลัก) ตามตัวอย่างในบทแรก

ก. โคลงสองสุภาพ

รอยรูปอินทร์ / หยาดฟ้า //	มาอำ / องค์ในหล้า //
แหล่งให้ / คนชม //	แลฤา //
พระองค์กลมกล้องแก่ง	เอว่อนอรอรร์แก่ง
ถ้ำแห่งเจ้ากุมาร	บารนี้
โฉมผจญสามผ่านแพ	งามเลิศงามล้วนแล
รูปต้องติดใจ	บารนี้
ภาพจรในแหล่งหล้า	ทุกทั่วคนเที่ยวค้า
เล่าล้วนยอโฉม	ท่านแล
เดือนจรัสโพยมแจ่มฟ้า	มิบได้เห็นหน้า
ลอรราชไชร้ดูเดือน	ดูจแล
ตาเหมือนตามฤคมาศ	พิศคิ้วพระลอรราช
ประดุจแก้วเกาทันท์	ก่งนา
พิศกรรมงามเพริศแพรว	กลกลีบบงกชแก้ว
อีกแก้มปรางทอง	เปรียบนา
ทำนองนาสิกให้	คือเทพนฤมิตไว้
เปรียบด้วยขอกาม	
พระโอษฐ์งามยิ่งแต่้ม	สรดอยู่เฝียวะแยม
พระโอษฐ์ไฉ่งามตรู	บารนี้
	(ลิลิตพระลอ)

ข. โคลงสามสุภาพ

ไปแจ้งการ / แห่งเลห์ //	เทห์กลไทย / ใช้น้อย //
ต่างเร่งติด / เร่งด้อย //	เร่งเต้า / ดินตาม //
แลหลังหลามเหลือนับ	บเป็นทัพเป็นขบวนแท้
ถวิลว่าพ่ายจริงแล	ไล่ล้าระส่ำระสาย ยิ่งนา

(ลิลิตตะเลงพ่าย, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส)

ค. โคลงสี่สุภาพ

อยู่ชยา / ยศล่อมแล้ว //	ลอยสวรรค์ / ลงฤฯ //
สิงหาสน์ / ปางรัตน์ / บรร-	เจ็ดหล้า //
บุญเพรง / พระหากสรร //	ศาสน์รุ่ง เรื่องแฮ //
บังอบาย / เบิกฟ้า //	ฝึกพิน / ใจเมือง //
เรื่องเรื่องไทรรัตน์พัน	พันแสง
รินรสพระธรรมแสดง	คำเข้า
เจดีย์ระตะแซง	เสียดยอด
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว	แก่นหล้าหลากสวรรค์
โถมควรวจ๊กฝากฟ้า	ฤาติน ดีฤฯ
เกรงเทพไทรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโถมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียบสงวน
จากมามาลิ้วล้า	ลำบาง
บางยี่เรือราพลา	พี่พร้อม
เรือแฝงช่วยพานาง	เมียงมาน มานา
บางปรับคำคล้อง	คล่าวน้ำตาคลอ
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชบุสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจ๊กजारผจง	จารึก พอฤฯ
โถมแม่หยาดฟ้าแยม	อยู่ร้อนฤฯเห็น

(โคลงนิราศนรินทร์, นรินทรธิเบศร์(อิน))

๒. ฝึกอ่านคำประพันธ์ประเภทโคลงเป็นทำนอง โดยใช้คำประพันธ์จากข้อ ๑.